د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ وښیلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون: ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د لیکوونکي دي

د کتاب نوم ــــــــــــ د تحقیق په رڼاکښې

لیکونکی ــــــــــــ میان وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ــــــــــــ ۲۰۰۲ ع

کتابت ــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځای ــــــــــــ

بیه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــ سید طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور يې نُور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنيا په ښون يم

ميان وکيل شاه فقير خېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیکنه	مخ
۱ -	د تحقیق په ډګر کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې دوه منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه کړکیچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کړکیچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي که نا کله یو محقق په مودو مودو د یوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نژدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د یوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ښوارخون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځاے نه ورومبے ګام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځاے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه یوے شي چې څرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق د لارې خنډونو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په دوني تندي وړاندې کېدې - ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوان والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښيي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتيدی
شي چي دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښي سرته
ورسول شي ځکه چي د تحقيق اوانه په کوتلې دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې شکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کيدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپيدا کيږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره ديوې لا ښې کار ونکوي
ډمره هم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو ديوې کوونو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نوړو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښي ګرانې
پېښيږي او يا ورته ښيخي او نه رسي او په نتيجه کښي د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښي د تحقيق د لارې سوارهٔ
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښي څه کار کړی دی
نو دهغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کار ان نو د سرکاري ادارو د پښتنې او د لاس امداد
نه بغېر په يواځي سر او ښه په نېک نيتې د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ښې شمېره ورک قلمي نسخې
یې مدون کړې او د پښتو ادبي تاریخ کې تیاره ګوټونه یې رڼا
کړي دي خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سیستماتیک په کنډه ډېره په
ګرانه پوره ختلي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره
سمون نه خوري او په دې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږې تړل
لوکوټې ګرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق کې
شالونه بیا موندل کېږي - زه دلته د دغې شالونو د یو په یو
ذکر په ځای د دغې په حقله دا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځینې خود وړاندې نه د یوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منلو به
بندې د پخوانۍ نظرېې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا رویه
دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلې کېږي ځکه چې تحقیق
د نیستونو تېرې نه مني - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد
څه شی ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نیتي بنیادي
غوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د
یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کوځې نو د څه مصلحت
کوشش له څخه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولو نه خلاف خبره ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلایل ثانوي درجه لري - که چېرې د انصاف په نظر ورو کتے شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق دد غې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څو اصول منضبط کړي شوي دي هغه د مره کلک او روړا نه دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هېڅ ګنجائش نه پاتې کېږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم د غه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم د غه بنیاد او ګرځولی شي نو د تحقیق پرې معیاري کېږي هم او مستند کېدے هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار راوستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او دغې روېسې زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د زړو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلې شوې مقدمې دد غې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار دد غې اثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دے -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب د ودې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه، د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او د ودې اهم کار د پاره، د داسې ځلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لوئې جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن او ګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د ودې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټۍ پوره کېدو په بنیاد هرځائے او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي.

زما په خیال میان وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ ځلمو ځنې یو کېدے شي. لکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې تحقیق د پاره، د زړهٔ زور، بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخېږه زړه لرے دے د هغهٔ د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړهٔ زور ئې هم ډېر زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړهٔ سترې کار ته په کومه لوئې جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغهٔ د ناموري سبب او ګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو نیکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړلسو بېړوېښې نه دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نه وي سبکه د خپل طبعي دنجان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلي دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ ھ نه تر ۱۲۹۳ ھ تر منتخبه انداز کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یو ه د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بور جلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډېر شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې حد د ورو دا ټوله مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق یو دوه علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځان لاندې وتو په ځای ئې دکار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرې چې ځینې ځلې جاري ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښهٔ پوهېدی نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خېل جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میان ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او بررسۍ خصوصي، ذیلي ځانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش د ړومبی نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغهٔ یو داسې څه ده چې د هغې په اسویکو نو کښې شپږ مضمونو ته د سعید ختک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بهیړ منظوم طبّي لغت هم د هغهٔ د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي ځانګې سره تعلق لري - میان وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته کنم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خېل قام د پیاوړو شالنو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره د ابا ندې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو داکړې
وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي
منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د لیک لوست
څخه نور هنګامي کارونه هم داپسې اېښېدل نو ځکه ددې کتاب
اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا
په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه
تحقیقي څخه زما د لیک اخستو نخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه
د خپل ناقلاره خوی او حساس طبیعت باوجود — تر ډېره
اوږدې مودې پورې سا را بنسکله او په یو برخوردارانه احترام یې
په رغم زما لیک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زه
نه شم ویلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره
اوږد او په خوارۍ ډکې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګنې
او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو داپه
یقین سره ویلې شم چې زما دا نیمګړې شان لیک به د تحقیق په
ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خوږن نه ډک زړه ستړي مزل یو
بې پلوه منښه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کوم کتابت شوې مسوده ما ته
داکړې شوې ده په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل
دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې
شرح او د پښتو شري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو
لیکونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

د فقیرخېل میاګانو د علمي کورنۍ د ځینو شاعرانو د ژوند د پېلېدنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښو ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ټکو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هیڅ څه پاک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټکو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډ کړي شوي کم او زیات ټول یکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک له دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم وړکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق ځوک دے ابراهیم ځوک دے او په پښتو کښې یو بیے

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو
د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو
تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په
منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله
د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت
نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه
دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې
مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کونجونه
روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په
حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته
کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شنحوونه نه دي
وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے
چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې پېشکې بل کړي
په دې لړکښې هغه د څو نړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته
په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک
په دې انکشاف اړوله دے چې د کریم داد ابن الفون دروزن د واصلتها لحق
نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومېږي د چا په حقله ډېر نوي
تحقیق کاران د څهٔ مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکر شوې الفنامې د یوې خطي نسخې په بنیاد ستاپلې شارح په ورو بیې ځل د مجهولیت د تیږو نه په ژابهر کوولو د اخون درویزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے -

"د سعید ختک یو شعر" د سرخط لاندې په خپل یوه کښې وکیل شاه د پښتو د ستر و تحقیق کارانو همیش خلیل او صدیق الله رښتین د هغه د یو شعر نه اخذ کړې دا نتیجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نیغه په رد کوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعید ختک د دې شعر

ـــ خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دویمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -

د وکیل شاه په خیال د خان نه مراد که چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان یاد کړے دے نو په دویمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه میان جمیل بېګ، شمشیر خان او میر بازخان یاد کړې شوي دي - د میان جمیل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حیثیت په حقله څه دستاویزي ثبوت منځ ته نه دے راغلے نو زموږ د ځلمي محقق قیاس د هغه د دلیلونو په رڼا کښې د یقین بریدونه ورنزدې شوے دے او دا رنګ هغه په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې یک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دهغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورور نوشمشیر خان او میر بازخان د
شاعرانه حیثیت په حقله دهغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت
دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خواتو
نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نوموړو د دغې دوارو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د و ختونو په تیر و کښې ورک پاتې شوې
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې
دیو بل نه متضاد رائې وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے
ځائینې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه ورو بېسے محقق دے چې د بر په شواهدو او
د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونې د لټون په یوه جذباتي
هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مرادکه هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نشته
وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په
بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم دهغه د حبیب
الله میاں جمید بېگ زامن دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې منظوم طبي لُغت د سرخط لاندې یوه کښې د انکشاف شوی دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامي نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبي لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمدالله فقیرخیل زوځودے ۔

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اودیگرام نومې کلي او سید و نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډیر معلوماتي مضمون دے، په څېل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ لټون دَ جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده۔

د تحقیق په رڼا کښې را غـلي چې د کومو یکونو ذکر او شـو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے ۔ په کتاب کښې ځنې داسې یکونه هم شته د ذکر شوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري ۔ په داسې نمونه یکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي یک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نو هم وقیع شوے وُ .

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډیرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخې ښځيله هم ښه خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتو نو ځان پوهه کړي .

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بیګ'' د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستهو د کار په خصوصي ازخونو ډیر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میان جمیل بیګ'' په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې ډې غوره پیاڅي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډیر اهم مواد بیا موندے شي .

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرونو لو کوشش کوو‌م د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طريقه ضروري وي. د تحقيق ژبه رنګينې بياني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پياسته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نو معنويت او صنعتګري د تحقيق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پېدا کوي او اهداف ګړوډ يا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقيقي نوعيت هغه يکو نه زيات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځاے تحقيق ته پام ملرنه شوې وي په تحقيق کښې د ژبې تيقن بنيادي اهميت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې يقينۍ تاثر ورکوي. البته په تحقيق کښې د هم چو ما ديګرے نيست په شان فرعون رنګه دعوې او يوه تحکمانه رويه هم د تحقيق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقيق کښې هر څو يو زړه ستړے او پېچيده عمل دے نو د تحقيق مواد د پېشکش د پاره مناسب يک ډول (PROSE STYLE) ځان ته يوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول د پالنې کولو د پاره يوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

مياں وکيل شاه فقير ټول ژوند لېکے دے، د تحقيق کړ کېچنه لار هغه ځان ته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقيق ته د خلقو د پام را ګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې د پاره چې هغه کوم يک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تور هم صفا او ساده شي. زموږ ددې محقق د یک بنیادي ټکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن اد قاتو په پر له پسې را وستو دا کوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته پر پېباسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې د راغلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویّه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې، او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمیدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زړهٔ بنهٔ په داد و ښیلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخیل د دوران و خت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققين مؤرخين تیر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کښېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو دپاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ومونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاره ښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددهٔ ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي - اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني
لارو کښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه مونږ دلته د کريمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو
د يو يو شعر نمونه ورکوو - لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوا ړو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په ب شه
عين هغه عکس هوے شه
ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده
ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام
ليکلے شوے دے د کريمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې
د رېوکسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله (رح) قصوري "کلمات
الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي (رح) مفتاح الدقائق ده
او دريمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره کښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هيواد مل "پښتو د خپل کتاب" د هغه
د کتابخانو پښتو خطي نسخې په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سرخط لاندې ئې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې ذکر یې دا د ۱۰۷۳ هـ ق مې دَ
الف نامه شرح دا غلې او تر الف نامه وروستو ئې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې ذکر یې دا د الفنامه د "ن" تر پټې پورې را غلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای ئې کښې
د عثمان نوم دا غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باورې پرې نهٔ یم -

دوبیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم دا دملا صیب لیکي -
مونږ ته د کړییمدا د د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای ئې کښې دا غلې دي -

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما دا شارې په توګه معرفي کړے دے
خو باورې پرې نهٔ یم -

دوبیا ئې دد ې عثمان باره کښې د ځینو بل یو کتاب چې ذکو ئې مخکښې
دا غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

(روا ښاد قاضي محمد عمران خان تپونکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي "الهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق دګران زلمي
هېواد مل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېواد مل صیب دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څهٔ لیکل د کسرم
او کېدے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح چې په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېواد مل صیب لیدلي کتلې ده دا به د ګران هېواد مل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او ګرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې دِ ماسره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېواد مل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول سره وښيلې شو چې د دې شرح شارح عثمان دی او د ګران سر محقق هېواد مل صیب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې واقعي عثمان د دې شرح شارح دی د دې مقدمې نه به د لته کښې هغه اقتباس راوړو او بیا یې په کوم کښې چې د وي یعني حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې د شرح او لیکلو شوه د وي لیکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت و یقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهباز لا مکان نیے محقق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را بر زبان افغانی بیان کرده و آن معنی ها حقائق و معارف الاهی بودند و آن حقائق و معارف الهی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برای آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخرکښې "د الهٰی تو حافظي محفوظ عثمان" کوم الفاظ ليکلي او ګوان هېواد مل صيب د دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د مېرن ه وضعه شوه چې نهٔ يواځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه خو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح ليکلې - لکه چې مخکښې وئيلي شوي دي چې د کوم اد د الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد اين شرح را شرح "واصلة الحق" باميد انکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند اين کتاب او عمل کند اين کتاب را به سبب اين کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معني و همين دارد رسيدن بحق و وصل و قرب حق و فنا في الله همين معني است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از گم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب دیکلو داد ے چې په دې د خدای پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصيلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په يقين کښې بدلېږي هغه به د لته نا ورم چې هغه دا رښتيا دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او ليکلې دکومې نه چې نورے معلومات موښ ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي څو تر کومه چې ما دا او کتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحيم نه پس ليکي.

ای طالبه الف يو کوره له هيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات و صفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس از ان وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پائ هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې را غلے ليکلي څو د لته دغه آخريني اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله على اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالى والصلوة على نبي محمد سيد العالمين صلوة مُسْتَمِرَّةٌ باستمرار الله تعالى الهى تو حافظ محفوظ كن عثمان عشي را از ديدن غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبي محمد سيد الكل مع الكل صلى الله عليه وسلم بعد و معلوم الله تعالى و معدور الله تعالى و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
باختتام رسید تمام شد -

دا اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
صیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د دُترا" په
ځاے عشی را از دیدن د غه شان په هغې کښې "در هردوجهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دوسراے" یک دے.
دغه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې یاشت
او ورځ ترې معلومیږي خو کال پې نهٔ دے لیکلے.

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کیږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزلهٔ آبحیات اند کوشش
دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر ازان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے خوګوان محترم زلمي هېواد مل صېب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاو ونه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزهؒ اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتلې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم چې د ارنګه صلاو بړې ‑ د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان ‑

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے ځکه مونږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو مونږ څه نا څه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه څه وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څه ختمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ مونږ چرې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نسکه چې وائي -

> پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادریه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لري لکه چې اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د ښېر نه لاس نیوه کړې ده چې بیا روستو هغه ئې خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعني قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق دهغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکهٔ کویمداد د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یادې په دوسره د کسان محترم زلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبدالله اخوند درویزه په اولادکښې دے په یقین کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

عمران خان ټوخي دغه خبره رد کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے ۔ وس د دې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو ۔ دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کريمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او دغه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې ډبل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په دغه شپږ اضافي پاڼو کښې يک دي ۔

د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلي او لا تر اوسه په دې ښه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري

د دې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شو چې عثمان د دې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او ګران هېوادمل صيب د وړکړې شوي شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټوخي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان د دې شرح نوم "وصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کريمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا دو د دې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۶ هـ ش -

۳- هېوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني تړون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دَ سعيد خټک يو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکولو کښې ډېره لويه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، ليکوال، اديبان، عالمان زيږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظيم مقام خوشحال بابا[رح] موندلے او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغيره او دغه شان د خوشحال دونيه ورېرونه لکه فقير جميل بېګ[رح]، د هغوي زامن محمد صديق، محمد ابراهيم وغيره او دې پسې نور نمسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعيد خټک هم په شاعرۍ کښې طبع آزمائي کړېده او يو ډېر ښه صاحب ديوان شاعر تېر شوے. چې ديوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خليل صيب چاپ کړے دا ئې لويه کارنامه ده. د سعيد خټک متعلق څينې محققينو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او څني محققينو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځانله يو تفصيلي بحث غواړي کۀ لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعيد بابا حالات په تيارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرچا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څهٔ لیکلي بس هغه سند ګڼلې شوې - حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې دد غه لوئ شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې ددهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے - ګڼي د غه شان به يُ څوک د افضل خان خټک زوې یادوي او څوک يُ د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړنې والو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زد به يُ د هغه زوې کړي وئ پرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به يُ ګوري د بيل بيل شعر جائزه به يُ اخلي د تحقیق په تله به يُ تلي نو داسي بنهٔ نهٔ ده چې چا لوې شاعر یا لوئے خاندان پورې اوترې لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښُلي چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو - علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخره کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر يُ د افضل خان زوئے ترې جوړ کړې - سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوې يُ کړو - ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسي لوئے ثبوت شتهٔ چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چاپېرچل حالاتو سطابق يُ په قیاس سره ثابت کړي -

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے -

خان کهٔ اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نبو تهو کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شپې ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ د په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله راې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې نکه د شال په توګه به دد دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید ختک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل ليکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان ختک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه پره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همیش خلیل ليکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان ختک او سکندر خان ختک وي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدرخان - ګوهرخان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دا ندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

دغه شان د افغانستان یو بل ستر درونډګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین هم اوس اوس د اپریل مئ ۱۹۹۷ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه څوریږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق څو پړاسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله (سعیدخان) دیوان چاپ شوی دی
دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان
رورده په قام خټک او د افضل خان زوی دی. سعید خان
په یو رباعي کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونو تو کي هم ښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دی او ددې دروته سعید
خان - علي خان او کاظم خان دي چې درې واړه د شعر
دیوانو نه لري -

د اځو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب څېړنه
ددې شعر باره کښې د غه دوو محققینو خپله رائې ورکړې او کېدی
شي چې نور هم پرې چا څه لیکل، تحقیق کړې وي او زما د
نظر وړاندې نه وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوی نو که د غې ته په غور وکتی شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړی
شوي لکه همیش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان
هجري - عبدالقادر خان خټک، سکندرخان خټک یاد کړي او ریښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید
خان - کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي ـ خو څېړ ونو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغلرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده ځکه زۀ خپله رائې پېش کوم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنۀ او دقیقه څېړنه اوشي او څۀ حقیقت میدان ته راشي زۀ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې دي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې دې او چاکۀ چرته هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکۀ روښو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د ماسور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په ځوا مې او مې مشر کور

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال باباؒ د
ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن " ورپسې ترلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نېټه ليکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتو ژبې د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه د يو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے ترلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنۍ تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او راځې به ليکو د دې شعر
له سکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.

ګران هېښ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان، سکندر خان ، خستے او دغه شان محترم ربنتين
صيب علي خان - سعيد خان کاظم خان مراد اخستے . حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او
نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلې شوې رباعي ده. په دې شعر

خان که اطلس دا شعارو او دلې دې
د ديو د ديو رونيو تيو کې هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

که غور اوکړے شي نو ددې شعر روښنی مصرعه باندې مونږ ټول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوي د اشعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله دغه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري .
زما په خیال خو داسې کېدے شي چې د سعید خټک " د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا درېنه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

~ یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونړه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونړه شته چې دهغوي نومونه دا رنګ دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دوارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزي وه دوه رونه ئې میرنه (ناسکه) دي چې یو ئې شمشېرخان چې مور ئې اصیره وه بل رور ئې میربازخان چې مور ئې مهمندزئ وه د نوښار د ملک میرباز لور وه. - چونکه سعید بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه لیکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د دیو" یعني د خان د دریو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د دیو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دے ولې چې د سیاق د سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونړه یاد وي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک ئې مراد وے نو بیا به ئې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په واضحه دا سې لیکلي وو -

"د دیو دریو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې وارو رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه ئې لیکلي وو چې په دغه رونړو کښې ئې خود فقیر جمیل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو اکېډیمې کښې د دل تذکرة الاولیاء - نورمحمد یه په نومو نوقلمي پرتې دي باقي شو د اوه نور رونړه شمشېرخان او میربازخان نو کېدے شي چې څرته د دوي ادبي اثار وو یا دي خولا تر اوسه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې رونړو بيان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم درې کتابونه وو خو پته نېشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراتهٔ دي او بنا ئې نه. زما د دې تحقيق خلاصه دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقير جميل بېګ - شمشېرخان[٢] او مېرباز خان[٣] مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان - عبد القادر خان - سکندر خان يا د خان نمسي علي خان سعيد خان، کاظم خان - او عجيبه خبره خو داده چې هر کله سعيد خپله شعر ليکي نو بيا ولې په دغه درې رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه خو پکار دي چې نور وے - سعيد بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بيا يو ځل دا خبره تکراروم چې زما دا څېړنه يا دا يې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارہ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ء

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک اېجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهمند

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ء د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تیر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکرونه راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبے متی شاعر وو چې د ۱۳۶۲ ق کال نه وشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنبوي په کر ییک کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبي صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار را غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتني اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زوی ـه
اے صدیقه تحقیق بوی ـه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس یې ووایه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰هـ څوا وشا تېر شوے دے د پېښور څوا وشا اوسېدو ۔ بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانهٔ شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے ۔

د صدیق د ژوند حالات او دیوان موږ ته نهٔ دے رارسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار یې موږ اولیدل دد یې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رښتیا شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي ۔

دد ې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي دیوان صدیق یې دس وس یې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸هـش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي ۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زمونږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې مونږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تیریدو سره سره د ډیرو نورو وړوکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومیږي یکه څرګنیږي و ښکلے شوي چې اروابښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے نو اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي نو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم نو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کیدے شي چې نور درانهٔ محققین یکوالړیږي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځي ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډیر پخواني شاعران تیر شوي چې د ډیرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او د ډیرو بښو نتیجو ته رسیدلي او څوک د د غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي -پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډیر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورېخښلي د غه شان د خوشحال بابا دور چې جمیل بیګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه و ښکلے او لیکلے نو هر کله چې د غه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به ئې خپل خانداني روایات مرکون ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تراوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بیګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د تحقیق په رڼا کښې صدیق چې دیوان ئې او چاپ دے د جمیل بیګ (د جمال خان) زوی دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې ئې لته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بیګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوی دیارلس زامن وو څلور ئې بیبیانې وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میاګان وائي چې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کوښښ سره چاپ شوے دے دغه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نو د فقير بابا زامن به هم لکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي. او د غه شان به يې خپل خاندانۍ روايات مرګون ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مړنتوب سره سره په ادب باندې هم خور ورد دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د تحقيق په رڼا کښې صديق چې ديوان ئې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوې دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د ګلکو او مضبوطو شهادتونو په رڼا کښې ئې لته يکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيبانې وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښش سره چاپ شوے ده غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي: ملا محمد صديق(رح) - محمد اسحاق(رح) - محمد ابراهيم(رح) - محمد عتاق(رح) - محمد صالح(رح) محمد صديق په ټولو رونړو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پوره عالم شاعر صوفي ولي الله تير شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونړه هم ددهٔ د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پوره شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکيډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود، ختکي ـ کاغذ نرے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ځينو غزلو کښې دختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا نو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ او س دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق دزماني د قوم د ځاے ځائګي او مسلک پېژندني طرف ته چونکه د صدیق دزېږېدني نېټه پوره نه ده معلومه نو ددیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زماني او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکرمشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هغکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
ځور په شهزاده کا دغه تور ځوني غیبس

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ﻫ ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ﻫ ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ﻫ ق ښائي اوهم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده څوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ﻫ ده نو کهٔ جمیل خان څوک مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ﻫ یا ۱۰۲۱ﻫ وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ﻫ ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ﻫ معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ﻫ يې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۴۲ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۴۴ هـ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ هـ کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې دد غه رو ښتي واده نه پس اکېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ هـ نه چې ۱۰۴۴ هـ لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ ر شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ هـ کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالۍ وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے۔

دا خو ئې وو د زېږېدنې او زمانې حال اوس گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانے ځائېگي باره کښې څه ليکي۔

در بغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه واى په نو ښهر ملک ئې مه واى اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي۔

که د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون گودم
تر مجنون صديق بترشته په نو ښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي۔

چې د زړهٔ په نازې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړي خداے د نورې
د ا نادو سرې دانې پېښ نه دے نهٔ شي
خداے د تاته کړې انادکو کښې زيرې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې د دوې کلے اکوړے او چشمې او خواو شاعلاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم دَ دوې جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کيدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څنې يکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع دَ افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسيد و ګماشته ئې

د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې

ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

دې نه معلوميږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دهٔ په معرفت چارسدې ته رالېږلي دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نېشته شاعر نهٔ دے صديق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب ديوان صديق دے د دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوي دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاريخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا اشنغر په لور هم را غلے دے ددې صديق اولاد د اشنغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقير خېلو مياں ګانو په نوم ځان له يو چم کښې مېشته دي صديق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع   دريغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

موږ ه صرف په دې صديق د اشنغر کولے نهٔ شو داسې نو د صديق د ترهٔ زوي سکندر خان خټک په خپل يو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ يم
هېشه د خپل وطن اميد رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے د غه وخت د وخت د آفريدو علاقې جيناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځايه به افضل خان په اکوړي حسني کولې نو ايا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جيناکوړ وو ځکه چې په شعر کښې ئې جيناکوړ ياد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

؎ همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څه کوو -

؎ تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځاے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

؎ چې د ډېره په راز چې نۀ یو هېږې څه کړم

په خصلت کښې مهمند ے کړي خداے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

؎ په تیراه په سوات په خوړه دړپه در شوم

بیا م کوم لوري ته تۀ بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کېږي تشبیهو د اندو سرو د تو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل او د اباد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱ کښې

څاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته دسرائې

اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهئ مشرق ته

دا ټول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل

نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پریس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را اخلم -

خوړه کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوړ خیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېرو اوبو د کوکنې ، ګوګوړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځایګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارهٔ او ترهٔ د هغه دیو شعر په رڼا کښې یکم هغه شعر را رسګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے

کهٔ د استا ستر کی را وچار باسم ځان سته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي لهجه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په لهجه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دی د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روڼې تو کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا دب په مقتضٰی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامېر د شاعرانو
که مړ وته ئې عرش دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره یکه دغه دا منو په خان په شعر کښې اخلي ټور چاکه ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو خپلو زامنو او ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاد دوي د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې ښکاره دي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خواره دي لکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ره شرې به ده یمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واره پهوني شول پښتانه چې پسې ذغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
شو په شهزاده کاد غه تور خوني په سر
شو
روان ئې زه هلک وو م چې پرې دوب محمد امين
بنه بنه شهیدان وو د پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نه دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خوار کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيدړ ي خس

حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
وایه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشــن

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم د هغه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرونه يې خو هغه څانګړي جذبه غيرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه ښکلی غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستاينه کړې ده په دې حقله ځېږ نوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د لوړې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو اشتراول دي د مثال د پاره د ديوان په غزل ۱۰۶ ، ۳۰۶ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صديق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر داسې وائي

مېړني په مېړنتوب سره ياد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نمري څوک دي
ځوان به ځان کاندي د تورو په ميدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري وېلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې مونږ ګورو چې صديق دا قسمي د تصوف او سلوک د دوروئو نه تېر شوے وو د هغهٔ صوفيانه شاعري که اوکتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريد ي تصوف هم کړے وو يعني صديق دېو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي ئې اختيار کړې وه لکه دا لاندېني شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته ځوايږهٔ ترني شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود
او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابونه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې دَ صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او دَ حق رښیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زمانې دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندا ز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے. د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوږه او هوښیار ښودلے دے. او د خوړې کسکیني یې ستایلي
دي د مغلو بند یې وتلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړانتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړې. او څنګه چې یې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د صوفي د میړانتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د اپسل خان، دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې. د تصوف د مختلفو
منازلو او درجو نه واقف او دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ځکه یې ختکو الله داد که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صوفي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ دے. دې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خانؒ (جمیل بیګؒ) فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا وراره
دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیاره کښې دي نو په تېره تېره یې د دوی
حالات او د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
را برسېره شي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هېواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجرهٔ نسب فقیرخېل میاںګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه سمون د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم څوک دے

ابراهيم څوک دے - دکوم ځائے دے - د چا څه دے - دکومې زمانې دے - دا يو څو سوالونه دي چې دديې ځواني شاعر په باره کښې پيدا کېږي څو زموږ ليکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس څو بې د ځېږنې د کتابونو پاڼې ډکول پکار دي - خبره دے کهٔ نوردعلم تنګې پرې بيا اډانه کوي - حوالې د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرېږهم بې توکه ليکي د توبو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهيم باره کښې دَ مختلفو ليکوالو محققينو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اوليکم نو بيا کهٔ زهٔ د خپل تحقيق په رڼا کښې څهٔ ليکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهيم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې را غلے دے - دڅوانو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده - يو انګرېز محقق "پادري هيوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کليد افغاني" ددې شاعر هم يو غزل را خستے دے د کليد افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوي لیکي -

دچمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نومړي دي د کالوخان دغه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین دزمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نومړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۹۳ء باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ور غلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس کله چې صفي الله خټک د بانړې مُلا) د مصري
بانړې نوښار تحصيل وو نو ښکاره شي چې ابراهيم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه يې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهيم باره کښې د افضل رضا صيب د وښانه پس هفوي د ستر
محقق ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب يک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۳۹۴ ليکي -

د ښاغلي اثر ديک مطابق ابراهيم د سوات دَ
مشهور بزرگ پير پرنده صيبٌ په اولاد کښې يو
ډېر لوې عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې
د پخواني طرز اسلوب په ليکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او اديب تېرشوے دے.

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکيډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صيب يک ليکي -
او د ابراهيم د ليکلو طرز د اخون درويزه د سبک
په پېروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک
په مياشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ه کښې د ده ذکر دَ
تېر و شوو عالمانو په حيث سره کړے د ے
او د مياں صيب محمد عمر د چمکنې زوې عبيدالله
مياں ګل د خپل کتاب " هفت پېکر" په ديباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ ھ کښې وفات شوے دے نو وښیلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے.

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي.

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو. د پیر پرشده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي. قلمي ذخیره ئې په قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل ئې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے. غزل ئې د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ټول غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړې دي.

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي.

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانۍ په ذریعه یو غزل تردې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

ـه

چې د عشق سودا په سرکښې م کله مرد یم
سر پورېکړے په میدان کښې د عشق فرد یم

د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې ولاړې سترګې کونه زرد یم

د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې شغول شوے په یادګود یم

کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پړې ګرم یا پړې سړدیم

تعلق هستۍ مې دواړه پسې شاکړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم

دامن وا خله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم

بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
ابراهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښې ليکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر ، کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان ، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند از دوست -

۲ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
ابراهیم ځکه منت باد دا هل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققينو د تاريخ په رڼا څهٔ بڼه شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو - شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې بڼه شان سوچ پکار دے ، دوچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې د غه ټول تحقيقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف بيانونه بيان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په يو ځائے کښې ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن ختيک د مصري بانډې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صيب په وېنا

۲- زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت تعليم و تربيه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیښ پړش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صیب لیکلے دے۔

البته ارواښاد جیبي صیب په ګمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر وړ دے۔

دا څنګه چې زړ د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو د لته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم۔ او خپل دي یک ته حتمي نهٔ وایم۔ د لته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي۔ او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و ګلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکا خېل تالیف دي کښې ذکر هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د پخوانو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغېره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظريه د ابراهيم باره کښې پېش کوي هغه به د يوه درجې شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

مياں نځوګل چې دکومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهيم يې دکومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل دکومو شاعرانو د وخت سره قافيو درديفونو سره سمون خوري نو ددې نه به معلومه شي چې دے دهغه وخت شاعر دے نو د سوچ په موبز ته يو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بيا به موږ به دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم ياد شوے دے پښتو ادب بانې دده او ددوي د خاندان لوې احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي يې هم دپښتو ادب خدمت کوي لګيا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان - جميل خان خواجه جمال الدين نومونو بانډې په مختلفو موقعو ياد شوے هغه هم لکه دخپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي ميدان کښې دخپل رور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه ددې هم څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نوميالي او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښې په دوه مينو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولياء" او "نور محمديه" په نومونو په فارسي ژبه کښې ليکلي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروت دي. دغه شان الوشيف مسټي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسي نسخه پروته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکارؒ په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې دخو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان دجمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه دجمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو دهغوي ديوان چې دکابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نهٔ دے دجمال خان بابا زوې دے لکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. دلته به زهٔ د خپل کوان مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

دجمال خان بابا څلور ببياني وې د هغوي ديار لس[1]
زامن وو په هغه ببيانو کښې دبي بي رابعې
چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱- محمد ابراهيم ۲- محمد اسحاق ۳- فقير محمد صديق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک دچاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پر و ښتنے ثبوت چي د غه شاعر چي ذکر يې په چمن بې نظير وګلشن

بې تمثيل ميان ا کبر ګل   او کليد ا فغاني کښې پادري شيرز کړے

دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چي چا تحقيق نهٔ دے کړے دَ

فقير جميل بيګ رح جمال خان رح زوې دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د

يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځاے کړے دے۔

د غه شان ښاغلي افضل رضا صيب ليکي چي هغه د مصري بانړې

متوطن خټک چي د تحصيل نوښار يو کلے دے او سپد و نکے وو د مصري

بانړي لي. محل وقوع مصري بانړه په اکوړې کښې د سيند په غاړه

ده بلکه دا هم د پښلے شي چي اکوړي او مصري بانړه کښې فرق

نهٔ وو بلکه هر کله چي سيند يعني اباسين خپل رخ بدل کړو نو

مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو

کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ - اکوړې

نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځاو شا

کلو کښې آباد دے۔ دا هم يو ثبوت دے کيدے شي چي ابراهيم بابا رح

په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چي مصري بانړه

او د غه ټول نزدې ځواو شا کلي ځو د هغوي ملکيت او جايداد و

دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبد الحيم

اثر افغاني صيب يو ليک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په

خپل يو مضمون چي سرخط يې "اخلاقتانه" دے کښې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چي محمد اسحق رح - محمد ابراهيم رح

د محمد صديق رح کشران رونړه هم ده د پلار محمد اشرف خان رح

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقیر ابراهیم چشتی" سهروردي یو غزل
داوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مردیم
سر په وېښکړے په مېدان کښې سکه فردیم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم څکه منت بار د اهل درد یم (۴)

هغوي یکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فردیم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهیم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري چې افضل خان یې ذکر نهٔ کوي -

داوود اثر صیب یک . دلته کښې اثر صیب هم دغه ابراهیم بابا کښې بل شان یکلکوي . کېدے شي چې هغوي په دې نتیجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقیق سمي نهٔ وو بلکه هرکله چې هغوي ته معلومه شوه چې دجمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې اوسېدونکے دے نو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهیم دجمال خان بابا زوی دے . جمال خان بابا چې په فقیر بابا مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره د پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

بې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بڼړو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوې زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د نمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرچې ژړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي
پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب څنې پښتنه کا کو کو
عرشیان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز يو تر سبله کا چې به څو څو
د څوانۍ شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندي قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
ختک ، اشرف خان هجري ، کامګار ختک ، سعيد بابا سکندر خان ختک
وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلي ليکلې شوي دي کوم چې
دغه ټول ديوې زماني شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه
زماني د شاعرانو په قطار کښې ، چوله شوی دی -
په ټول تفصيلي بحث به ننوېز نظر وا چوو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰ هـ ليکلې شوې ده نو دا زمايه نظر کښې د عبدالقادر خان ختک
همزولې کم و بېش د ۱۱۴۲ هـ د زماني دې ځکه چې غزلې يې ديو
بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړې اوسېدونکے دے دغه يې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت يې دا سې نيشته چې چرته په يک کښې را غلے وي د ابراهيم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهيم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهيم بابا نوم شته او د زمانې حمون يې هم د هغوي د زمانې سره دے.

د دې تحقيق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهيم بابا هم د جمال خان جميل بېګ فقير بابا زوې دے د مور نوم يې بي بي رابعه وو په قام اسماعيل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقيق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ليکلو مطلب دا دے چې نور پياوړي محقيقين دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اوليکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفيسر پښتستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفيسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ژباړونکي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هیواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورکے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوړ لوړ شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي رابرسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګوټونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره ئې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره ډېر لوړ زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه رابرسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې ډېر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منور شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لار د خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نوړ هم مخ په وړاندې کړي نو ددې
هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکي شاعر۔ عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکي شاعر۔ عالم میاں محمد سعید دے باوچې اول په دې رڼا
واچوو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان نه څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په لاس ته شي۔ په
ختیکو کښې د بهادر بابا چې ایک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي۔ علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېرشوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ایک میب) درې زامن دوه چې د هغوي نومونه
دا دنګه دي۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں مهتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یوه نوم حیات خان او د دوېم شیخ عفان نو مېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نږدې ښخ دي۔

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د د غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوئی باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه دوښه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں کان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولاد ته ابک خېل میاں کان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا موم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں کانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں کانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقېق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں کان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیر زمان بابا جمات وا قع لوند خوړ دوډ کا تهلنگ نه ترلاسه کړي او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس گل
بن میاں امیر الله بن میاں عبد الله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علی خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېده چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر، عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دادننګه دي -

میاں عبدالواحد - میاں غلام محمد - میاں غلام صدیق -
میاں سلطان محمود ، میاں سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نۀ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ایک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېره وي د میاں محمد سعید دوه بیباني وې- میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو- په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دادننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمود - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے - وغیره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائېږي - اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرې پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلي دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندو پرېس دهلي کښې چاپ شوې دې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د دېرش در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ډېر ئې خټکي دے په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یو څو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب. بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده د کتاب په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په ډکه جلال آباد علاقه گرداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکې غــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یـارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د را قم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم دا سې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز ته دی راشه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور څه
برابر په دغه کادي کښې د اور څه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لازم شکته کوز د کن ان ویرا ټال
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلدار مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بور شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نو مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ځې ګوري

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته تړم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه تړم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي ئې ده قاېمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ز قوم قیصه په صفحه ۸۵ د آغاز داستان جنگ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي .

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنبج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ دا وره ته بیان
مایدلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځلېدل لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور هم نشين
په دا میان راغی فرمان د رب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخ کښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یارسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په نزد د خدای د هر نبي قبول
د عراق په طرف د روم روانېږه
حکم د غه دې یو دم معطلېږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځای غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ژ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په " فی الخاتمه کتاب د تاریخ " په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوې ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعا که ما ته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتوېشتم خلقه

هم سنه د هجرهسې نوېشتم خلقه

دیارلس سوه ېې دپا دپا سه دیارلس نوی خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توی خلقه

په تو ی ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چه د دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېروله و سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سرکړه بنکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بشکل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تلو سبب دا سې ییکي

چې کاروشه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائلوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داهسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غله دا سخته
په ماباندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
رادوان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څه موده په واویلی شوم
د پرا شنا مې رسول خاص ښهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

دکلکتې د یوجاعت باره کښې بیکي -

خاص په ښهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ ي مثال د ښیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر دی
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز دی
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دی
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دی

د غه شان د جماعت هر هر بناشت چې په کښې ستا ښکلې او په یو دیره ښکلې انداز کښې چې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندې لیکي چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلې
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلې
خدائې دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلې
د اُمید کچکول په لاس هرځائې ویلاړ یم
د اسې ور نیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلې
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کور او کلې

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیک دے

که یو ائې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوئې خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دو نوم ورکے شاعر ـ عالم میان محمد سعید چې ما د تیارو نه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي ـ

کتابونه:

۱ ـ محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ هـ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

۲ ـ هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسي) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳ ـ رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴ ـ عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵ ـ حلیم ګل شیخ ـ مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ هـ

۶ ـ خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائی ۱۹۹۰ء
نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پریس
پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میاں محمد سعید
در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظوم
نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته د منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب د رومبنې کتاب ګڼلې شي. په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه دمثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دے شقیقه شي
پرد سترګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پوره کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترپوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې نونديي ده او ذکوئي په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۴۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې ليکلے شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر ـ ليکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بيمارو حالات او بيا علاج نبودلے شوے دے لکه د رومان ساغر يو مقاله" صديق څوک وو" چې په مياشتيزه مجله اباسين پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوي په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې د شروع کېد و نه يو شعر ليکلے چې دلته يې راخلم -

د حاجي عبد الله زويه
اے صديقه ! تحقيق بويه
اول رنج ودارو زده کړه
دغه پسه ادويه کړه

هم دغسې يوه بله منظومه طب نامه د معزّالدّين خټک دَ دليل العيل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټۍ اپريل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا ې معرفي کړې ده -

" معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټي بحر په مثنوي کښې ليکلے دے - د دې کتاب "دليل العليل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۴ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں باز ګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښور ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتینۍ مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۷۷ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا باز ګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دعلاج دپاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دې دي دا صاحب د رنځ
تړې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خوري دهند وانې
د پښې تا د اوږې
دا قاشه ده د خورما دا شاړې
پچې په خوراک ئې ښوک داوري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یرقان د چا اسود وي
کهٔ تې جهاړ تر بې سود وي

د غه شان ګڼان او محترم سر محقیق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو- چې په علم طبابت پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګرېزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګنړم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ښکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دد ې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم او مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي. میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوی دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د راقم د مقدمې سره مدون شوے دے. د خوشحال بابا د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے. د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵ مطابق دا رنګه ده.

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد.

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي:
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه.

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم و. میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي. میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم-شاعر-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږیدنې نیټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخیل زمانه یې ۱۲۰۰ه کم او زیات ده نو داسې معلومیږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږیدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخیل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تیرولو دخپل سکونت او ځائے ځایګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نیټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نیټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد یږي
دیارلس سوه حسابیږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ه)
پس لدِ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ه پورې ژوند تیرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخیل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بیګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پیر بوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابائے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خاقه او سردارۍ ژوند تیرولو خو لوئے خدائے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې په ننه کړه او طريقت لاري ئې خپله کړه متعلق واني -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهر يار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نووه د مياں تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو ژبې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ يکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود کاتب په خط ۱۳۰۲ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے يکلے او دا ويار مياں تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو - سبزو ، ځناورو مرغانو - معدنیاتو ، کیاکاتو نومونه په الفبائي ترتیب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توکو څیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ورکړلې ده او په دې سره ښکاره شوي دي چې د مفوږي د شاعرۍ معیار ترې معلومیدے شي - هسې خو لغت - فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم وئیلے شي دا دې کتاب شروع د رب یسر و تمم بالخیر - یا فتاح - اشعراء ثلاثه میتولرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي اِلّا بالله عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخیل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے تر ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب د لیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب   د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه ووره   تر خپل وس حاصل کړل ګوره
پخپل ځائ بانډې مقام شوم   له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره   یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو   چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستړ ډېر محکم وو   د رنځور داسره غم وو
مونږ طبیب ته نبض ووره   ددې نه شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه   چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښېل   هر حکیم به اورېدل
نالیدلے به علاج   دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو   په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت   ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب   ما په ځان کړ دخود واجب
زمونږ ځائ کښې یو حکیم وو   ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان   کړو شروع واوره بیان

میزان دهٔ څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان څخه بیل نښکوونه
چې میزان خلاصېدو روړ ه
ډېر لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې کړان لغات شو
زده کول تې ضروریات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
ما الله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور کړان دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زیاتې ربړې مهٔ کوه ته
زړهٔ زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېدم به سوګسدانه
حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې حانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهرته سراېر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان په کښې بسیار وو
هر بازار کښې صد هزار وو

مګر کوم چې پوهنده وو
ماهیت کښې رسنده وو

د هغو ملاقات ګران وو
مخلوقات ورته چندان وو

مګر زه ورته ډېره شوم
پاک الله ته په اسره شوم

خدای زما نصیب بهتر کړو
ترې شروع مې طب اکبر کړو

ورځ په ورځ مې بخت بلند شو
هر مشکل راته سرګند شو

علم طب راته حاصل شو
طبابت زما کامل شو

را مات ماته مخلوقات شو
زوک مې خور په هر تماشو

سائلانو راته سوال
تل کاوه په دا منوال

یو لغات که شي تیار
د هر چا به شي پکار

نیت مې اوکړو خدای ده یار
یو لغت تصنیف کړم یاره

په پښتو ژبه اسان
چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي

ما دې هم په دعا باندې
یاده دې که څوک بنده کاندې

بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته

طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کـهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افـسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د ليکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه ټول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۹۲ مخونه لري په خړ کاغذ په توره سیاهي لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۷.۵ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماغانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په توره سیاهي سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دومبني باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه که حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه بیتے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آ امیس مخلودم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آبارزده ا
آبارزده کـسره دلـبره عـربي ده لب شـکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما رورہ — امو لیقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے — نوم يې بنګ دي ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوي مس هم د دنوم دي
دا هم ستر ګوله پکار دي — ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که — دا شه زده کړه ښک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي — سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسۍ هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے — نور وله بارې ګور دے
حار یا بس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه — یاد کړه ته په خوی شیرینه

کهٔ په دې به شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں تحمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګیدے شي چې دیوشي معنی يې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندۍ او پښتو کښې لیکلي.
د غه شان په دې کتاب کښې يې ډېر نایاب او عجیبه شیز ونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو — فکرمند زړهٔ مې ارام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د فکر په دریاب / شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو / زړه زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګرزان / ما کوه تیاره کښې جان
جګې لوړې زما خوراک وو / دې کتاب ته مې پښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس / ما پیدا کړل د پر قیاس
په نامه د خداوند / و بخښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش / طالبان دي د پر دلبس
دې د طب په نیت روان شي / شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت را شي ستوماڼ شي / له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت د ده چې پر بن دي / شروع کړي کتاب کښې دي
بعضې لولي نه پوهېږي / عبس تېرول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر / بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار / دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي / مطلب بیا مومي خرسند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي / ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دعا دې را ته کوینه / شاید خدائے ما وبخښینه
د الله کړي خپل دیدار / د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته / فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجرې چې يادېږي
د يارلس سوه حسابېږي (۱۳۰۲ ه)
څلور نور د پاسه دينه
پس له دې د بس اوس وينه

ددې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۴ ه کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې د رومبے منظوم طبي لغت او ددې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تنده به پرې څېله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ ع

۳- افغاني اثر عبدالحليم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ ع -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پريس لاهور ۱۹۹۶ ع

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کېدکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمی اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور ـ

۹ـ مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

خوشحال خان خټک او حکمت

کهٔ چرې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې يو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکيب د هر څيز د حقيقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعماليږي او دا معنې او توپير چې په چا کښې موجود وي هغه په حکيم - دانشور - عالم - طبيب بللے شي - حالانکې په ننن زمانه کښې موږ اکثر طبيب ته حکيم وايو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نهٔ ده - حکمت يو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علومونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله ليکل او وړل د دې موضوع د شان سره سمون نهٔ خوري - ولې چې خوشحال بابا يو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله يو بشپړ انسائيکلوپيډيا وه او د دوئ

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا ددې موضوع حق اداکوي که چېرې زه دا وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئے - یو شاعر دئے نو دا خبره نیمګړې ده او بې وزنه ده که زه دا وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خود شناس، مردم شناس دے - سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے - سپه سالار دے د طب پوهان دے - د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے - د نازکو احساساتو خاوند دے - شاعر دے - عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے - فلسفي دے صوفي دے سیّاح دے - مؤرخ دے - محقیق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علومو نه خبردار دے - او هر کله چې دا خوبۍ لري نو بیا هغه حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وائي -

آن حکیم ملّت افغانیان
آن طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول په خوشحال بابا کښې موجود دے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پرپه حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي -

د خوشحال وئیل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او دا ټول علمونه هغوئي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که ټش د هغوئي دیوان په ژور نظر اوکتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي -

درست دیوان ئې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنئ د طب کښې اخلو نو دغه میدان ئې هم ګټلے او که په د غه اړخ غور اوشي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم ؤ. هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده ؤ او د بیمارو او دارګانو نه په ښه شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وائیل به وائم مختص
په معنئ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج واخلو نو داسې موضوع به نه وي چې هغه به د دوئ په شاعرۍ کښې نه وي اوځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کۀ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندې شي هرشان شعر

اودغه شان یو پښتون شناس مستشرق ميجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نۀ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصيد ئې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصيحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کۀ قطعه کۀ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دې ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نۀ ئې وزن نۀ تقطیع نۀ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننگيالو او جنگيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کسب دار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټه وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا شکيه د يوه خدا ے ده ياد تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته گرم لري

دا خو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیار سړي نښانې هم په ډاگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ ړې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې بد کړه ارد ے هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړې او هغه دې خپل کړې نو د حکمت دا نسخې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملّت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تيرولو ټخنيکي به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدي کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که پخپله د خپل ځان په بدي نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو باندې هو مره خشم مکړه
چې پردي در ځنې تښتي په مکونه .

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
درته وایم چې په کوم توکي به شي روښانه
چې د هر چا سره ښکې بې خوابونه
همیشه روسه خوله پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه
دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څخه
بز ډیر بیان کړو۔

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه
بل ځائے وائي -
ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ﭼﻲ ښهٔ مې خير کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

ځېږ ښیګړه

وکړې واړه کاروته ځيل کا
مردان هغه دي چي کار د بل کا
څوک چي آرام ګټي د نيکو نام ګټي
د ځوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غورزوه په سخاوت

پټ

سر دې درومي مال دې درومي پټ دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل ځوځې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتيا ويل

رشتيا کړه د هيچا نه مهٔ وېرېږه
رشتيا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري ، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ يې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کيميا وي
(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک
(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسيحا هم

ننګ و غيرت

په جهان د ننګيالو دي دا دوه کاره
يا به ووخوري ککرۍ يا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو ليک دووونو په منفرد انداز کښې
يې د زنځيرۍ په نوم ايجاد کړې کهٔ د فراق سندرې يې وېلي
نو هغه يې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه ئې سرکنده ده - که د دین علم ئې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه ئې د کتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بیا به هغه خلقو کښې شمار شې -

ﮯ چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش یو شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورکونو - بیمارو او علاجونو نه خبر شم او نه یوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ ې څو یو نه زده کړم او ځان کښې پیدا کړم -

ﮯ چې وهل څوړل - څوړول کا نو ځځه نه مے باز شاهین دے
چې ئې سوړې لره یوسې یا مېږے دے یا فاره

بازنامه ئې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به ئې کوم کوم یادوم سوات نامه ئې یاده کړم که بیاض ئې یاد کړم - هدایه ئې یاده کړم که آئینه ئې یاده کړم د احکیم که یو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم ئې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې ئې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کې بحر کښې د طب تا چې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز موږ چېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ہ

اعتدال په دا څلور خویه اعتدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوې
کم ملا سټے کا - کم خوراک کا که مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون
ددې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ہ

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د ښار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بنې سرې خوږې اوبه د سرې ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمروو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پیے
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
که ئې مومئ اوړے تړے ګبینه خوره
څو په سود ئې خبر مــکړه څل پسر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ... عمل پرې روشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سردرد بیمارۍ - د نیم سردرد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو بیمارۍ - د نس خوږې بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - د ناسور بیمارۍ او د ښځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارۍ ښودلے شوي او د هغې نښانې په ګوته شوي دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم دا ښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّي کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کا درڅونو

هر څوکهٔ موږ اوریکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل اوو ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او ځکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته

دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- ثوريا لے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء اباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نوکه نثر دے اوکه نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرګنده کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتازکول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې ته کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اختتو سره دلوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکې په ذهن کښې هم دغه یو نوم دلوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په آب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوې لوې ستر عالمان. شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم دغه میدان کښې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ دیو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې ګمنام دے او دچا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او دېرو کمو لیکوالو ته یې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي دلوې خان بابا خوشحال خان نیکه رور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا پاندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم یې په دې تولو نوموړو غلبه مونده ده هغه ځکه چې دوي دنیاوي جاه وجلال بادشاهي - نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه یې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر کړي وو نه پس مونده وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غونډې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پاڼې مريدان ئې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي د دغه لوړ مقام د ے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر د ے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسي
خوښ خورم د ے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام د ے
په اغه غر دِ ما سلام د ے

د غه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل ميان کان وئيلے شي دا قم هم د دوي نمسے د ے جميل ميان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ليکل - لوستل - د پښتو په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقير جميل بېگ د شمش الدين کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د ميان فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړيړ ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېړغ جګ ساتلے دے او دوړخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسیني دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونه کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل دریم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - داهم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه دارنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دوئ د شاعرۍ متعلق د وېښې ځېړنه د افغانستان ستر محقیقینو، عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اولیکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر زوی وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په لیک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ ع صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر زوی دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې دا ادیب، عالم او متصوف په حیث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دې
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې ديوان نه دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانه شعراء پنځم ټوک له ارخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ هـ ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي.

فقير جميل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې توتې ويلې دي.

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا رحمان خان، هغه منظومې توتې ليکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کې د هغې نه پس واځو.

په دې دول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ يو روحاني شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړې دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له ارخه کښې په صفحه ۱۱۷ ليکي.

جميل بيګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
جميل بيګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل و صائم الدهر بود در حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت.
جميل بيګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده وېنا نه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه ليکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې زمونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره د دې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوږ دي.

د کلام نمونه :-

د دوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په رسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې يې د بيلې بيلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکو نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکو چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدرخان سکندرخان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې

مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې داجل سورو لتاړې

بنائسته به چون زلمي شو توري خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودارې

جماعت څخه تېرېږي مخ ترې پټ کړې
و مجرې وته ته یون کړې د حرارې

درسته ورځ لکه سپک ناست يې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ګرنارې

یو ذره د لا اله ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوت يې که کمارې

چې نېکي در څخه نشته بد څو مه کړه
راشه مه تو که په خپله بېره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي ښو يو نه يو در غنچه نيشته
وچ لاشده سره سپين ښې سپېره اهاړې
سم له لاسه کار هم کوز د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دا دے که ځان ژاړې

دويم غزل

خراب زړه چې مې بيمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې ديدار لوروسته نيولې
تش ديدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړه کښې مې انګار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پيوست کوړن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې يو دم په قلندر نه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لېدلے
تازه ګل چې په شمار و وهغه ته دے
جمال ستا له مخه نورو ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه ته دے

دریم غزل

و بېته سپین سترګې تارېکې چینګې داړې
ته لا ګوځې خپل پردې په خبس نغاړې
خدای طاعت دپاره ورځ له تا منه غواړي
ته د کالو خرڅې تن له خدایا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم د موږ یې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دې او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحیح ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نه یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نو مونو یاد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي دیوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دي غزلو سره پېوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو د دې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پیدا شوے چې دا شاعر د سېکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سېکانو د دور شاعر دے حالانکه د سېکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دے او موږ دا په ډاګه وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلے او ویلے وي هر کله چې د دغه نږدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے.

وس را ځو هغه منظومو تو تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو ویلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دي ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل ګــردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوی ولی الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوما کافروسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اووئېل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبارد ي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ يې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائ د غه وخت کښې د تنګارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې خوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا خپلو زامنو د لنډۍ اخوند احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمايل چې دوي فنا في الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائ کښې دا سې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تو ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړهٔ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بائیزی چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي وو دخوشحال بابا اخښي وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائي چي جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووې چي دې وخت کښې مهران نه روګني ورکړي په مووو قتلان خان چې د دوی رور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستئ او جوش نه دا سې اووئېل -

اس دې وي په ښ دې وي
مهران کهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کهٔ نهٔ وی نهٔ دې وي

او دغه وجه ده چي نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نورٔ شوه ترقي يې اوکړه

وائي چي يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلي وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چي دهٔ بنديوان کړل او ټول مال ئې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا را غلل چي د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتې) کښې سور شو او دا اشعار يې اووئېل -

ـــ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدائ د پاره
فقير دروي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څلور یاره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي -

بېړيه ځه د خدائ په حکم
ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه
فقير شو مل د مظلومانو
خدائ یې وي مل چې بندیوان آزاد نه

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار
رپېدل او نګېدل اوتي بوتي ئې شروع کړي ټول مال حال او خلق
یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان
ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا
اشعار به یې وئیل -

دور دور د فقير دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقير دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې بارانونه بند شول فصلونه
اوچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقير بابا ته په ژړا انګو
راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
په پوستلي کور په کور ده
باران دے ورو يسنه
څوکره که نهٔ وي نهٔ وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير نن ورځ مهربان دے
و ارمان نېلئ ارمان دے
ورپېد لے نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره څنګه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبيب ته شريعت د پاره بوتلو نو څنګه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو.

موټه څنګې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې څنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلږې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو څنګه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې ويلو ـ

هغه موږيان به دنيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُکا
دا موږي تش لاښي کوي چې مېښنيږه

دا وه دغه لوي ولي الله ـ صوفي ـ عالم د شاعري متعلق څېړنه چې دلته وړاندې شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رور چې د معرفت لار يې غوره کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم هېر کړي نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې او کړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښت کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُزق" اموز عالم "ا" غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ھ جوړېږي ځينې محققين يې په قياس څخه زيږېدنه ۱۰۷۲ھ ښايي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کېږي چې د جهانګیري او اکوړې نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلی دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانه شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختاني عبدالله پښتانه شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۵۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لاشپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ء

۹- هیواد مل ز لمی فرهنګ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ء

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ء او اکتوبر ۱۹۸۱ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څځ ځېن بنیادي حقیقت معلومول. دیو ځېن پوره کره کتنه معنی لري په انګرېزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنی ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دادے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه او کړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کهٔ هغه سائنسي ځائګه وي او کهٔ ادبي کهٔ تاریخي ځائګه وي او کهٔ جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هر میدان کښې وي دا د برګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړکېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د تحقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره ددې به حوصله نهٔ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
دوبېدو يره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راويستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کاميابي مومي دا يو ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه پورې چا هم تحقيق کړے نو خپل تحقيق ته يې ختمي نهٔ دے ويلے او نهٔ تحقيق
ختمي کېدے شي د تحقيق دپاسه تحقيق کېږي . د تحقيق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په يو شاعر تحقيق کوؤ نو د هغه د زماني ټاکل
د هغهٔ د نيک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بياني اثرو رنظر اچول او بيا د تحقيق په
قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغهٔ شخصيت د هغه وخت د ژوند حالات - ژبېړنه -
استوګنه وغېره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د ليکونو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد
پيدا نهٔ شي نو بيا به د چاپېريال نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څهٔ ليکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايې قائمول وي . په تحقيق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه ليکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د ے د تحقیق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله رائې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول ذي د هغې ډېر زیات په دې مېدان کښې اهمیت او ضرورت د ے ولې چې بغیر ددېنه تحقیق نهٔ شي کېدے ددې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد د پاره کاڼے خته - او نور لوازمات نهٔ وي تیار نو عمارت نهٔ شي جوړېد ے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر و یٔلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع و یٔلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته داړنګه تکي استعمالېږ ي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به ئې تشریح یا تفصیل بیانول پکار وي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنړلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا ټیکونکي په خپله لیدلي او پېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " بحے - یونس د بېټس " په وړنا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوؤ قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات :-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات :-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د صفحه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي -

"سید بلاقي په ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب او لیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په څېلو ستن کولیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) دَ انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۲ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي دَ معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کهٔ چرې یو لیکوالي یا محقق په څپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوالي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابو نه جنتري یانې قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

" دیوان ریخته په پارسۍ او هندۍ ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه یو قومي دیوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نه وو لیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا وَو د ثانوي ماخذ مثال چرته چې محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلي وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې تري ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۶ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همّا محمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۳ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پریس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشمیری تبسّم ډاکټر " ادبي تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متیؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هم څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موږي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې ـ ناول ـ ډرامې په ذريعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طريقه کولے شو او دا د غه تخليقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقيقي او تاريخي ميدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذريعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل ديني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډيکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعريف څهٔ دے د نثر تعريف ستر محقق ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صـ ۲ څهٔ دا رنګه کوي ـ

> نثر په لغت کښې ښندلو ـ پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قيد نه خالي او آزاد وي ـ

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سيد انوارالحق په دري مياشتينۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ ۹۶ باندې د نثر تعريف داسې کوي ـ

> نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شيندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو اديبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعريف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن يا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې يا داسې او وائي چې د وښلو ـ ليکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیڅه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولی شي نثر دی

د نحو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س گوروچې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څه وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تالیف د ستر
محقق او ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علومو اکېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دے -

۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم
کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

ددې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېنا کانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو- غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي-

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې را ځي او په کتابونو رسالو- اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دا نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغېره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وايي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امير کروړ (۱۳۹ه) نه راوډشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان دافغانستان د ستر محقق اروا ښاد عبدالحی حبيبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په واي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ه - ۲۹۷ه) نه راوډشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معناځي ده "د ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شيخ کټه" تاليف دے نه روايت راخستے دے خو دا مونږ په يقين سره نهٔ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپه له نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواؤ شا کښې تېر شوے دے - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې اوسېدو ځني عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر وړومبنے کتا
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لويو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د غه
وخت د لويو لويو ولیانو ذکر شوے څو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر وړومبنے کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نهٔ
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر اولنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز - تورپال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډېمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټرپکټر ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر وړومبنے کتاب خیرالبیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یو لسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملامست زمند ، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه ولیکل نه یوازې چې بایزید روښان
د پښتو نثر د ومړنی کتاب او لیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل دغه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په نوي انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسی وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان ، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد تنګي او داسې نورو پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه
۲- د پښتنین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -
۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش
۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع
۵- رفیع حبیب الله د پښتو بخوانۍ ژړا تذکرې د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -
۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ع
۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library